

Alessandro Portelli zgodovinar

Bruce Springsteen, Donald Trump in svetovna revolucija

A

Ervin Hladnik - Milharčič

FOTOGRAFIJA
Nik Erik Neubauer

Alessandro Portelli je zares zanimiv interpret našega časa. Med zgodovinarji velja za utemeljitelja oralne zgodovine. Naredil je monumentalno primerjavo med pripovedmi ameriških rudarjev o delavskih bojih v Kentuckyju in izkušnjami italijanskih industrijskih delavcev v Terniju. Predava zgodovino literature na univerzi La Sapienza v Rimu, na Princetonu v ZDA pa je predaval sociologijo. V Ljubljani je predstavljal prevod knjige *Ukaz je že bil izvršen*, ki analizira spominjanje poboja talcev v Rimu leta 1945; prevod je pravkar izšel pri Založbi ZRC. Vendar ima v svoji bogati bibliografiji tudi knjige o Bobu Dylanu, Bruceu Springsteenu, Woodyju Guthrieju in ameriškem bluesu. Med drugim je sodeloval pri izdaji plošče *Avanti popolo*, ki je zbirka revolucionarnih pesmi italijanskega delavskega razreda. Velja za enega največjih evropskih interpretov Združenih držav in je nepopoljšljiv komunist, ki piše za časopis *Il Manifesto*. Vprašali smo ga, kako je mogoče danes razumeti Ameriko.

Vašo generacijo in nekaj generacij za njo je kulturno formiral Amerika. Med vašimi knjigami najdemo eno o Bobu Dylanu in eno o Bruceu Springsteenu. Moja generacija je odrasla z Jefferson Airplane, The Doors, Grateful Dead in Tomom Wolfejem, Williamom Burrowsom, Hunterjem Thompsonom ter P. J. O'Rourke. Zdaj imamo problem. Ameriko je težko imeti rad.

Tudi zame se je življenje začelo z glasbo. V petdesetih letih prejšnjega stoletja, ko sem odrasčal, je bil italijanski radio zelo plašen. Najbolj radikalne ideje takrat niso prišle do Italije. Če bi takrat slišal Little Richarda, bi se ga morda ustrašil. Prva plošča, ki sem jo sam kupil, je bila *Don't be cruel* od Elvisa Presleyja. Ampak v resnici je bila to plošča *Hound Dog*. *Don't be cruel* je bila stran B. Toda meni je bila bolj všeč, ker sem prvo stran težko razumel. Vendar sem se zaljubil.

Zakaj je bila tako privlačna? Ah, zato, ker smo v hipu razumeli, da naša kultura ni več kultura naših staršev. Amerika nas je naučila, da obstajamo kot mladi ljudje. V petdesetih letih smo glasbo odkrili kot mladinsko kulturo, ki se je potem v šestdesetih letih prelevila v gibanje. Ta glasba je prinesla s seboj popolnoma nov odnos med spoloma. Do zadnjega letnika srednje šole smo bili fantje in dekleta v italijanskih šolah v ločenih razredih.

Kako ste odkrili druge svetove? Dobil sem štipendijo za srednjo šolo v Los Angelesu. Si lahko predstavljate? Imel sem osemnajst let. Los Angeles leta 1960. Bil je pravi kraj ob pravem času. Tam so fante in punce skoraj silili, naj gredo skupaj ven. Odnosi med spoloma so bili urejeni v zelo organiziran sistem generacijskih razlik. Takrat se je začelo protivojno gibanje. Vojna je bila v Laosu. Še preden sem odpotoval, sem na televiziji z zelo močnimi čustvi gledal posnetke iz Little Rocka. Črnske deklice, ki so jih spremljali v šole, ki so bile prej rezervirane za belce. Jaz, ki o politiki v Italiji nisem vedel nič, sem odkril, da je to tudi politika. Šele proti koncu sem ugotovil, da so bili vsi moji prijatelji liberalni Judi in da so bila vsa dekleta, s katerimi sem šel v mesto, liberalne

Judinke. V Italiji takrat mladi ljudje niso govorili o politiki. V Ameriki so bile volitve, kandidirala sta Richard Nixon in John Kennedy. V Los Angelesu so nas v šoli opogumljali, naj govorimo o politiki.

Tako se človek zaljubi v Ameriko? Tako se začne. Ampak že po treh tednih nisem več mogel prenašati ameriške nacionalistične arogance. V reviji *Time* je bil članek o ruski pomoči Afriki, v katerem je avtor ugotavljal, da Rusija za vsak kilogram pomoči vsiljuje »a precious pound of propaganda«. Jaz sem to komentiral z besedami, da se je ameriška vlada v svoji neskončni radodarnosti odločila, da bo napis »darilo ameriškega naroda Italiji« vtisnila samo na vsako deseto zrno riža v pomoči, ki jo je pošiljala Italiji. V diskusiji sem omenil, da je v Italiji veliko komunistov. Eden od sošolcev je takoj vprašal, kako je mogoče, da je v Italiji toliko komunistov. Jaz jih nisem več mogel prenašati in sem odgovoril, da zato, ker je to svobodna država. Bili so v šoku. V Kaliforniji so še vedno potekale preiskave o protiameriških dejavnostih. Učitelj zgodovine me je zaprl po pouku v razred, da si zapomnim. Edini učinek je bil, da me je ozdravil antikomunizma za zmeraj. Svoj prvi glas sem na volitvah dal socialnim demokratom, potem sem vedno glasoval za komuniste.

Američani ne razmišljajo o socialni ali ekonomski enakosti. Združene države so dežela nore socialne nepravilnosti. To so vedno bile. Vendar vsi verjamejo v mit o socialni mobilnosti.

Sta že takrat obstajali dve Ameriki? Amerika rock'n'rolla in Amerika protiameriških dejavnosti? Obstaja mit o hudobni Ameriki, ki jo tudi v angleščini pišejo s k. In mit o dobri demokratični Ameriki s c-jem. To ni res. Gre za isto državo. Dobra Amerika vedno vznikne iz hudobne Amerike.

Kako ste prišli do tega? Prvič sem na to pomislil, ko sem bral avtobiografijo Malcolma X. V njej pripoveduje, kako je prvič odšel na romanje v Meko. Tam je presenečen ugotovil, da so muslimani tudi belci. Da torej islam ni religija, ki bi bila vezana samo na eno raso. »Islam je prelepa religija,« sklene. »Lahko bi bila veliko bolj uspešna, če bi imela boljši marketing.« On je govoril, da ni Američan. Nikogar ni prepričal. Bolj Američan ne moreš biti. Samo Američan lahko tako razmišlja. To je zelo star boj, iz katerega potem izide Bruce Springsteen.

Springsteen? Da. Springsteen. Med drugim sem napisal tudi knjigo o Woodyju Guthrieju. Guthrie poje: »This land is your land.« Ta dežela je tvoja dežela. To mi težko razumemo. Italijani moje generacije zaradi fašizma nismo bili patrioti. Nismo mogli biti. In še vedno nismo. Brezupno je, kako Giorgia Meloni nenehno govori o patriotih. Patriotizem je povezan s fašizmom, kolonializmom in temi fenomenom. Meni ni niti najmanj nelagodno glede tega, da sem Italijan. Če bi bil Turek, me ne

bi motilo, da sem Turek. Vem, kdo sem in v katerem okviru se gibljem. V Ameriki pa nenehno poteka diskusija, kaj pomeni biti patriot in kakšen je pomen besede patriot. Meni je to pojasnil najbolj oster trenutek socialnega konflikta v Ameriki po državljanski vojni. Leta 1921 je v West Mountain v Zahodni Virginiji prišlo do prave vojne med vojsko rudarjev in vojsko lastnikov rudnikov. Oboji so korakali z ameriško zastavo na čelu. Ko je prišlo še letalstvo, ki je bombardiralo rudarje, je imelo na krilih barve ameriške zastave. Kaj pomeni ta zastava? Najdete jo tudi na ovitku plošče *Born in the USA*. Kaj pomeni, da sem rojen v Združenih državah, vprašuje Springsteen.

Kako tako lahko preskočite z rudarske vojne iz leta 1921 na Brucea Springsteena iz leta 1984? Enostavno. Gre za isto stvar. Dolgo časa smo mi Evropejci imeli dva niza nasprotnih simbolov. Biblijo in Karla Marxa. Trobojnico in rdečo zastavo. V Združenih državah pa konflikt poteka pod skupnimi simboli, ključno vprašanje pa je, kdo nadzoruje njihov pomen. Kako interpretiramo skupne simbole? Kaj poje Springsteen? Poslušajte. »Na tleh sem. Bil sem v vojni. Boril sem se za domovino proti rumenemu človeku. Prišel sem nazaj in so mi rekli, da službe v rafineriji ne dobim. Deset let

gorim na cesti, ni kam bežati in nimam kam iti.« To poje. Če bi Italijan pel »Bil sem rojen v Italiji, v Italiji«, bi hitro dobil odgovor: »In kaj si drugega pričakoval?«

Kaj pa dobi Springsteen? On poje »*Rojen sem bil v ZDA*«, nekaj ste mi obljubili in kaj je zdaj s to obljubo? To ponavlja v veliko svojih pesmih. On ni niti marksist, niti socialist, niti komunist. On poje o tem, da je država njegova, da je bila v njenem imenu dana obljuba, ta obljuba pa ne drži. Govori isto, kot je govoril Martin Luther King pred Lincolnovim spomenikom v Washingtonu. Vsi se spomnimo, da je rekel: »*I have a dream*.« Sanjam. Nihče pa se ne spomni, da je rekel še nekaj drugega. Rekel je, da so pred 200 leti njegovi predniki izdali menico. In milijon črncev je tistega dne prišel v Washington, da bi to menico unovčil. To je bilo jedro gibanja za državljanske pravice. Naj Amerika ustreza vrednotam, za katere trdi, da je na njih utemeljena.

Springsteen in King zahtevata isto? Naj Združene države izpolnijo to, kar piše v ustavi? Zahtevata izpolnitev obljube. Ta zahteva ni od včeraj. Ko so leta 1776 sprejeli deklaracijo o neodvisnosti, so vanjo zapisali, da je samoumevno, da so vsi ljudje rojeni enaki in da jim je Vsemogočni dal enake pravice. Ko je leta 1801 pisec deklaracije Thomas Jefferson postal predsednik, je začel dobivati pisma ameriških črncev. »A niste rekli, da so vsi ljudje rojeni enaki? Kdaj bomo začeli?«

Od sistema so zahtevali, naj izpolni svoje obljube. Vendar je sistem zgrajen na izključitvi črncev, žensk, Indijancev in delavcev. Nanj je treba nenehno izvajati pritisk, naj izpolni svoje obljube, takrat pa se začne upirati in lomiti. Ni si mogoče zares zamisliti, da bi bili črnci enaki belcem. Ali da bi bile ženske enake moškim. Tega si Američani ne znajo zamisliti. Vsa skrivnost današnje Amerike, Amerike, ki kriči »*Make America Great Again*«, je zelo preprosta. »Postavimo črnce, migrante in vse ostale na njihovo mesto. Demokracija je namenjena samo nam.« Natanko tako je danes tudi v Izraelu.

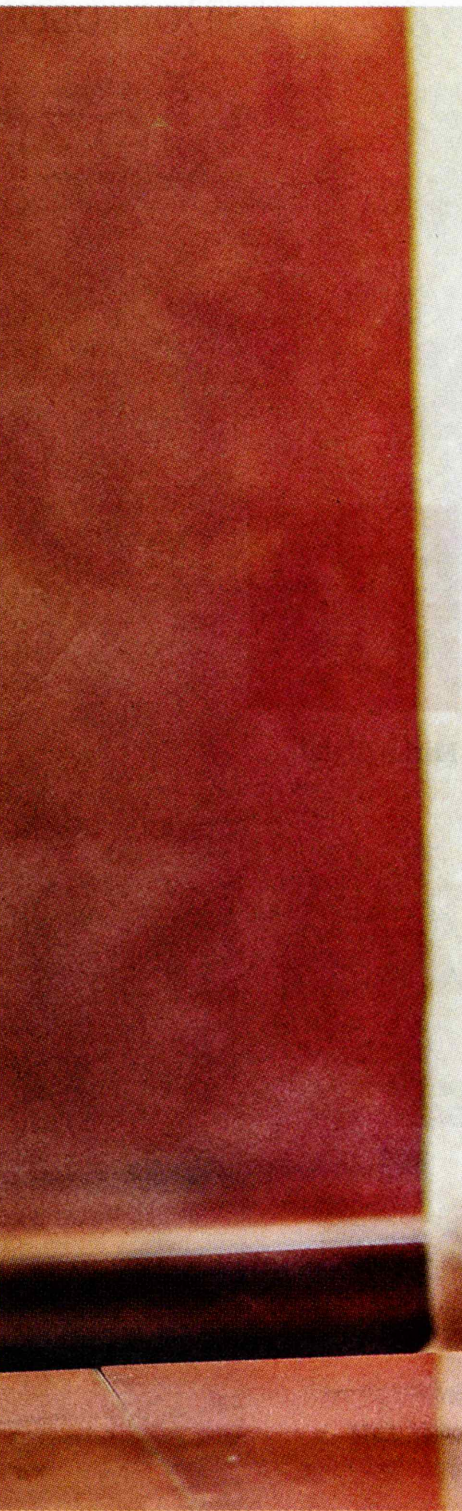
Med Little Richardom in Springsteenom je še Bob Dylan. Je njegova Amerika še vedno današnja Amerika? Praktično vsak večer ima en koncert. Ali je »*A Hard Rain's A-Gonna Fall*« pesem našega časa? Z Dylanom sem ostal v šestdesetih letih pri političnih pesmih. Če bi mu dali Nobelovo nagrado samo za to pesem, bi bilo čisto dovolj. Patti Smith na podelitvi ni pela *Like A Rolling Stone*, ki je hudobna pesem, ampak *A Hard Rain's A-Gonna Fall*. Dylan je največji ameriški modernistični pesnik. Ni dvoma. Kar ljudje pogosto spregledajo, je, da se kot gospodar giblje skozi 500 let ljudske kulture. Gladko se iz *Hard Rain* preseli v škotsko balado *Lord Randall*, ki jo citira na začetku.

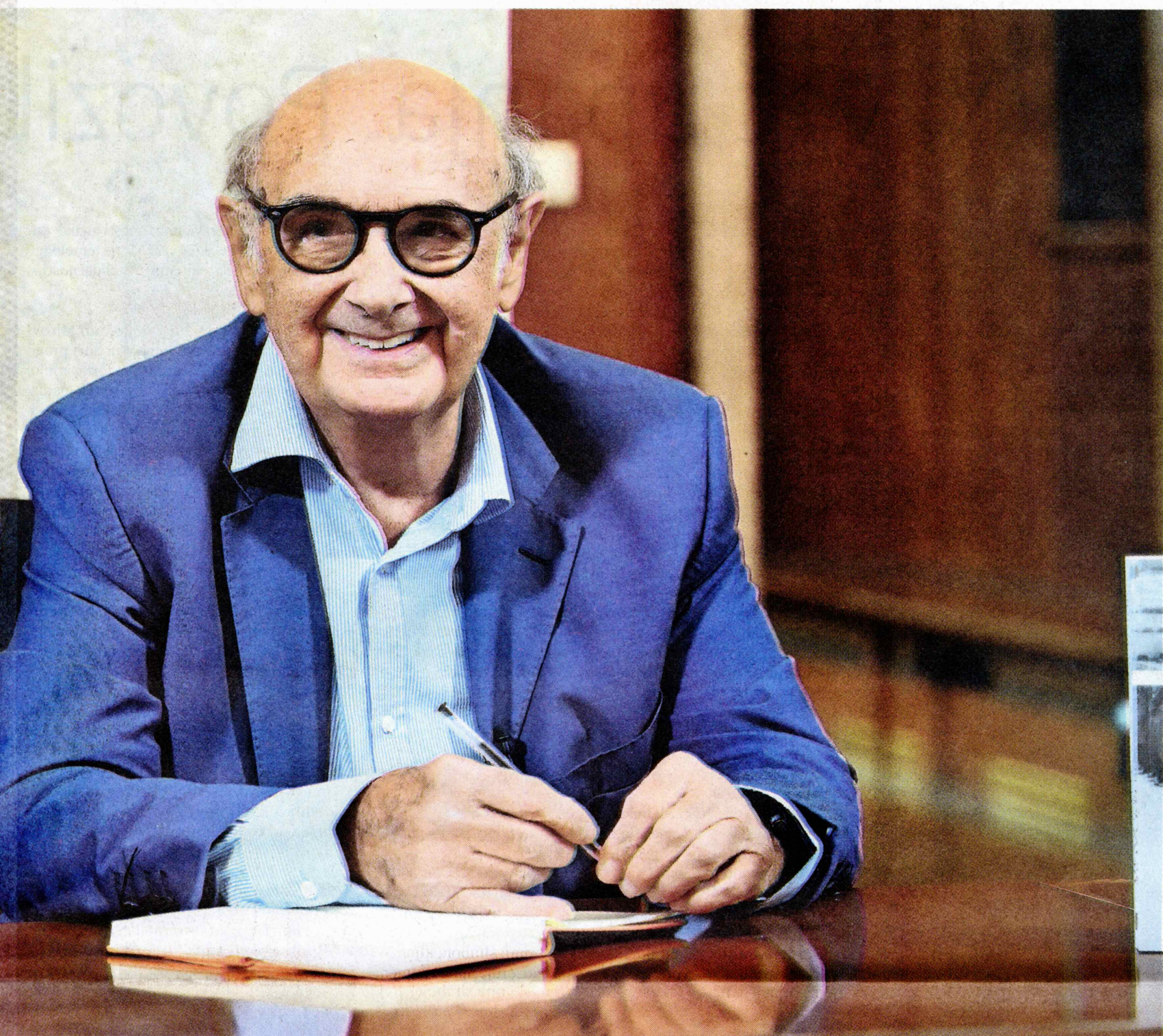
»Oh, where have you been, Lord Randall my son? Oh, where have you been, my handsome young man?«

»I've been to the wild wood. Mother, make my bed soon,

For I'm weary with hunting, and I fain would lie down.«

Ljudje običajno spregledajo, da ni samo citiral škotske ljudske pesmi, ampak jo je tudi v celoti prenašal. V *Hard Rain* in *Lord Randall*

Fotografija: Nik Erik Neubauer

Ni si mogoče zares zamisliti, da bi bili črnici enaki belcem. Ali da bi bile ženske enake moškim. Tega si Američani ne znajo zamisliti.

Kaj pa ko se izkaže, da je to samo mit?

Tu zaslišite Brucea Springsteena. Kako se začne *The River*? »Naučili so te, da boš živel isto življenje kot tvoj oče.« On pravi, da si socialno mobilnost lahko izbiješ iz glave. To je rekel leta 1979, ko v Ameriki o tem res še nihče ni govoril. Vendar nadaljuje. »Ampak to ste mi obljubili. Kam je šla obljuba?« Prišlo je do distorzije duha egalitarizma. Zato si jezen. Na koga se boš spravljal? Ne na tega, ki je bogatejši od tebe. Izbral boš tistega, za katerega si prepričan, da misli, da je boljši od tebe. Tu pa so na prvem mestu intelektualci. Kulturniki.

Udarijo po aroganci tistih, ki znajo brati in pisati?

Kot je krenenka Hillary Clinton, ki rudarje imenuje zavrženci. Kako si upaš? To aroganco vidiš v filmih Woodyja Allena. Pri nas je popularen, v Ameriki ne.

Ali obstajata dve Ameriki? Ena, ki je izvolila Baracka Obama, in druga, ki je izvolila Donalda Trumpa?

Ne, to je ista Amerika. Tako je razcepljena, da en konec ne vidi drugega. Ko so izvolili Obama, je predsedniška funkcija prišla v krizo. Težave so bile že prej med Georgeom Bushem in Alom Gorom. Pri Obami sta najprej tekmovala ženska in črnc. Izvolili so Obama, ker so se oklenili upanja. Vendar je nekoliko razočaral. On je bil zadnji, ki je govoril o konsenzu v parlamentu. Vendar je bil že v zaostanku. Konsenz se je podrl že sredi devetdesetih let z Newtom Gingrichem. Takrat se je republikanska stranka začela radikalizirati na desno. Obama je mislil, da lahko to preskoči. Vse, česar se je lotil, pa je propadlo, ker je hotel doseči konsenz z republikanci. Vendar v njihovem svetovnem nazoru konsenz ni imel več mesta.

Tam je bila napoved novih časov?

Tam se je začela vstaja, iz katere je izšel Trump s svojim gibanjem MAGA. Levica je takrat naredila veliko napak. Obami so bile nekatere stvari jasne. »Mobilizirali ste se, da ste me izvolili,« je govoril. »Bodite mobilizirani še naprej, da me podprete.« Vendar so na levi raje živeli v iluziji, da je dovolj biti prisoten na internetu. Desnica v to nikoli ni verjela. Takrat je nastala Amerika, iz katere je zraslo Trumpovo gibanje MAGA. Od gibanja Tea Party so na nogah in fizično mobilizirani. Desnica je takrat krenila, levica se je zadovoljila z interpretacijo družbenih protislovij.

Ampak tudi Bruce Springsteen samo interpretira svet.

Da. Vendar v *My Home Town* svet razume natanko tako kot Trumpovi volilci. On bolje pozna svojo družbo od celotne demokratske stranke. »Poglejte, kaj ste naredili iz mojega rojstnega kraja.« Tako govorijo razočarani beli moški. Obljuba dobrega življenja, ki so jo beli moški na začetku države dali belim moškim, je bila prelomljena. Črncem, ženskam in migrantom nikoli nihče ni nič obljubljal. Koga opisuje? »Osemnajst let, poročna obleka in sindikalna izkaznica v žepu.« Kaj imam od življenja? Z druge strani mu odgovarjajo, da so krivi migranti, črnici, ženske in konkurenca iz tujine. Pred časom sem v Youngstownu v Ohio sodeloval na kongresu o delavski kulturi. Še vedno imajo center za delavske študije. Bila je tudi razstava s fotografijami opuščenih tovarn in propadajočih četrti. Na zidu je bilo mogoče prebrati poezijo, ki jo je

gre mlad fant iz hiše in se vrne domov umret. V baladi ga zastrupi ljubimka, pri Dylanu »sedem mrtvih oceanov« in težek dež, ki pada nanj. Svoj čas poje skozi ljudsko tradicijo, ki je prišla v Ameriko iz Evrope in Afrike.

Pri Springsteenu je drugače. Da ga gre jemati resno, sem razumel, ko sem prvič slišal *Thunder Road*, *Viharno cesto*. Mary gre na balkon, sliši Roya Orbisona, ki poje *Only the Lonely*. *Thunder Road* je iz leta 1982, *Only the Lonely* iz leta 1962. Springsteen ti govori, da ima njegova kultura, kultura odrasčanja, sedaj svojo zgodovino. Da je zdaj kultura odraslih. Tako pri Dylanu kot pri Springsteenu gre za zgodovino, ki jo nosiš na svojem hrbtu.

Te neonske ameriške ideje smo razumeli kot univerzalne ideje svobode. Še cesta je postala metafora svobode. Zdaj reprezentirajo svoje nasprotje. Kaj se je zgodilo?

Ne gre pozabiti, da so postale univerzalne tudi zaradi imperializma. Na Poljskem so prav tako snemali fantastične reči. Pa nismo slišali zanje. Ameriška kultura je privlačna, ker je mešanica, ker ni čista kot naša kultura, ki je ali italijanska ali nemška ali madžarska.

Kaj se je zgodilo, da jo zdaj težko razumemo? Amerika je od leta 1991, od prve zalivske vojne, ves čas v vojni. Mi v resnici do zdaj nismo bili. Hkrati pa naša kultura Amerike ne rabi več. Vesterne snemajo Italijani boljše, Švedi pišejo boljše kriminalke, Angleži imajo boljši rock. Če hočeš Ameriko, ne rabiš več Amerike. Še vedno od tam pride Taylor Swift, tako kot je prišla Toni Morrison ali Don DeLillo. Vendar sedaj to prihaja s celotnega sveta. Amerika ni več kraj, od koder prihaja napredek. Dolgo časa je bila to. Triumf ZDA pa je bil tako totalen, da jih sedaj ne potrebujemo več.

Kaj je torej treba gledati in poslušati, če hočemo razumeti Trumpov triumf?

Ameriška demokracija je narejena tako, da ne tolerira novih subjektov. Gre v kratek stik. Črnici, migranti, pripadniki LGBT blizu oblasti so za posamezne populacije nesprejemljivi. Katere? Poglejte *Annie Hall* od Woodyja Allena, pa boste vse razumeli. Ta film vsebuje vse obsesije, ki poganjajo Trumpovo gibanje MAGA in tudi ves snobizem liberalne Amerike, ki ga podžiga. Film prikazuje Ameriko, v kateri sta samo New York in Los Angeles. Vse ostalo je *flyover country*. Dežela, čez katero letite z letalom in se vas ne tiče. V filmu štirikrat vidite letalo, ki leti iz enega mesta v drugo in nazaj. Film pa je poln liberalnih newyorških Judov. Trumpovi privrženci so vsi antisemiti, ki navijajo za Izrael. V filmu

Če upanje zamenjaš s strahom, se družba obrne v desno. Ni te strah samo migrantov, strah te je za hišo in službo.

vidijo same degenerirane intelektualce in niti enega delavca. Tako Trumpovi volilci vidijo svet, ki so se mu uprli. To je svet kulture woke in liberalcev, ki jih sedaj tako sovražijo. Ne gre toliko za prezir do tega sveta, ampak njegovo odsotnost. »Naredili ste si Ameriko po svoji meri,« pravijo. »To je Amerika za liberalce, intelektualce, Jude in performerje v industriji zabave, ki živi samo v New Yorku in Los Angelesu. V vaši Ameriki nas ni.«

Zato so tako besni?
Da.

Ampak saj so bogataši še bolj izolirani od Newyorčanov.

Ljudje niso jezni na bogataše. Jezni so na izobražence. Na kulturno bogate ljudi. V Kentuckyju, ki ga imam jaz zelo rad, navadni ljudje radi rečejo, da se ne smeš povzpeti nad to, v kar so te vzgajili tvoji starši.

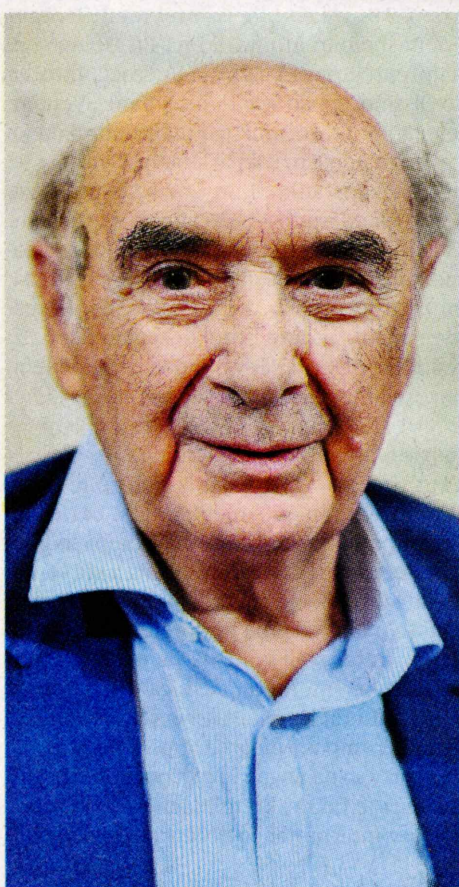
Ne smeš biti povzpeten? Uppity?

Ne, *uppity* je črnc, ki si dovoli pogledati v obraz beli ženski. Greh belega mladeniča je v tem, da so ga starši poslali v šole, on pa zaradi tega misli, da je boljši od svojih staršev. To je kalvinistična dimenzija vseh belih Američanov, vključno s katoliki. Tvoj uspeh v posvetnem življenju je znak božje milosti. To ne pomeni, da si bogataš ni zaslužil bogastva, ampak da je tvoja krivda, če nisi bogat. Ameriški mit pravi, da je sistem odprt in da lahko kadarkoli obogatiš. Samo znajti se moraš. Nikoli pa se nisi srečal s socialističnimi ali komunističnimi idejami, ki bi ti lahko povedale še kaj drugega. Pa še bolj čudno je. Amerika je hkrati država z zelo

radikalnim smislom za enakost. Stendhal Lucienu Leuwenu v istoimenskem romanu vsaj trikrat da reči, da on v Ameriko ne bi šel nikoli. »Čevljar me tam lahko obravnava kot sebi enakega.« V Ameriki je čevljar tebi enak, tudi če ostane samo tvoj čevljar. Enakost, ki je izšla iz vojne za neodvisnost, je bila antiaristokratska enakost. Takrat so ukinili vsako možnost, da bi bili plemenitaši boljši od tebe. Vsi so državljani. Seveda obstajajo ljudje, ki so veliko nižje od tebe. Vendar so črni. Enakost velja za belce. Črnici so pod njimi. Podnaslov *Koče strica Toma* je *Življenje med ponižnimi*. Za tiste, ki so v magičnem krogu demokracije, oni ne štejejo. Med belci so vsi enaki. Vsakdo bi lahko šel na pivo z Elonom Muskom. Američani ne razmišljajo o socialni ali ekonomski enakosti. Združene države so dežela nore socialne nepravilnosti. To so vedno bile. Vendar vsi verjamejo v mit o socialni mobilnosti.

napisal delavec. Krasna pesem. Do zadnjega verza. »Poglejte, kaj ste naredili vi liberalci z vašimi tujimi avtomobili.« Vprašali so me, kaj si mislim. »150 odpuščenih delavcev Fiata je naredilo samomor. Krivi so bili, ker so delali tuje avtomobile.« Saj je jasno, kaj se je zgodilo. Prišel je konec industrijske družbe. Smo sredi krize tega sveta. Premogovniki nikoli več ne bodo cveteli. Šestdeset let se ukvarjam z industrijsko družbo. Vem, kaj pomeni, če od tovarne z 20.000 delavci ostane 2000 zaposlenih. V državi, ki je bila vedno globoko nepravilna, pa si tega nikoli ni priznala, so ugotovili, da so v zatonu. In kaj je odgovor? En odgovor je Make America Great Again. Drugi je *Solidarity Forever*. Springsteen je eden redkih, ki iz te izkušnje išče drug tip odgovora.

Ali v Trumpu sedaj gledamo našo prihodnost? Lahko približno odgovorim z Italijo. Leta 1989 je s padcem Berlinskega zidu konec nečesa groznega in tudi konec ideje prihodnosti. V Italiji levica ni več vedela, kaj naj reče. Do takrat je govorila, da je družba represivna in da hoče drugačno prihodnost. Potem se je zgodilo nekaj presenetljivega. Tisto, kar je ostalo od italijanske komunistične partije, se je na hitro obrnilo v neoliberalizem. Tako rekoč v hipu. Podobno je bilo z levico drugod v zahodni Evropi. Hkrati je nastala ideja, da ne potrebuješ reprezentativnega sistema, ki predstavlja vse prebivalstvo, ampak zadošča politični sistem, ki ti omogoča vladanje. Problem je, ker neoliberalizem ne deluje. Ljudje ne živijo dobro. Če ti vzamejo idejo prihodnosti, kam se boš obrnil? Kaj si lahko predstavljaš kot alternativo obstoječemu redu? Dober primer je industrijsko, proletarsko, rdeče mesto Terni. Po desetih letih silovitih delavskih bojov in protestov so za župana izvolili fašista. Kako je to mogoče? Leta 1953 je velika jeklarna odpustila 3000 delavcev. Odgovor delavcev so bili upor, stavka, nasilje nad vodilnimi in pesem. »*Dokončna zmaga ni več daleč.*« Tudi v tako obupnem trenutku so videli sonce prihodnosti. Leta 2004 so odpustili 1000 delavcev. Delali so isto kot leta 1953. Stavka, nasilje, protesti. Jezik pa se je spremenil. O prihodnosti in veliki zmagi niti

besede. Zgodilo se ni nič. Vsi mladi delavci so imeli stanovanjske kredite. Uspeh kapitalizma je v Italiji v tem, da so vse delavce spremenili v lastnike. Vsi so desetletja investirali v nakup stanovanja. Če si zadolžen, nimaš upanja v prihodnost. Prihodnosti se bojiš. Strah ti podžiga politična propaganda. Levica se ni znala upreti. Če upanje zamenjaš s strahom, se družba obrne v desno. Ni te strah samo migrantov, strah te je za hišo in službo. Včasih se je pelo, da delavci nimajo ničesar izgubiti, razen verig. Zdaj lahko izgubijo službo, stanovanje in svoje življenje. In glasujejo za Giorgio Meloni.